

2. BASKI

1 NİSAN 1920'DEN 5 OCAK 1922'YE

“Vatan Kahramanlarının Anısına...”

YİĞİT BİR MEMLEKET KARAIŞALI

Yusuf DELİKOCA

© Copyright 2025

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Yayınevi A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN

978-625-375-385-6

Kitap Adı

Yiğit Bir Memleket Karaisalı

Yazar

Yusuf DELİKOCA

Yayın Koordinatörü

Yasin DİLMEN

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Akademisyen Dizgi Ünitesi

Yayıncı Sertifika No

47518

Baskı ve Cilt

Vadi Matbaacılık

Bisac Code

BIO026000

DOI

10.37609/akya.3566

Kütüphane Kimlik Kartı

Delikoca, Yusuf.

Yiğit Bir Memleket Karaisalı / Yusuf Delikoca. 2. bsk.

Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2025.

486 s. : fotoğ. ; 160x235 mm.

Kaynakça var.

ISBN 9786253753856

GENEL DAĞITIM

Akademisyen YAYINEVİ A.Ş.

Halk Sokak 5 / A Yenışehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

***Mustafa Kemal Paşa'nın Çukurova Kurtuluş Savaşı İçin
Sivas'ta Osman Tufan Paşa'ya
1 Kasım 1919 Tarihinde Verdiği İlk Emir;***

*Halk teşkilatı içten benimseyecek. Teşkilat işgal bölgesinde kurulup genişletilecek. **Karaisali**'da toplanan Millî Kuvvetler, Adana'ya yürüyerek, Fransızları ve onlara yandaş olan Ermenileri denize dökceklerdir.*

**Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas'tan,
Çukurova Millî Kuvvetler Komutanı Sinan Tekelioğlu'na
12 Aralık 1919 Tarihinde Verdiği İlk Emir;**

"Bölgeniz Seyhan suyunun doğusundan Mersin'in batısına kadardır. Halk kendi iradesiyle bağımsızlığını kazanacaktır. **Karaisalı** mintikasıdan işe başlamak en uygun hareket olacaktır. Takma adınız **Tekelioğlu Sinan Bey'dir.**"

**Karaisalı'da Batı Kilikya
Millî Kuvvetler Komutanı Sinan Bey'e**

Ramazan Bayramı'nın cümle dindaşlarımız hakkında mübarek olmasını temenni ederim. Bu vesile ile de istiklâlimizin muhafazası ve vatanımızın kurtarılmasını hedefleyen mesaimizde başarılar nasip etmesini Cenab-ı Hakk'tan dilerim.

Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal
17 Haziran 1920

Hak ve adaletten tamamen mahrum ilk çağda ve orta çağda bile emsali görülmeyen barbarlıkları medeniyet maskesi altında mazlum Müslüman ahaliye reva gören zalim ve hunhar Fransızlar tarafından resmi dairelere asılmış olan Fransız bayrakları indirilerek bütün devlet binalarına ve resmi dairelerine Osmanlı bayrağı çekilecektir.

Millî Kuvvetler Komutanı
Sinan TEKELİOĞLU
26 Mart 1920

Millî Kuvvetler Genel Komutanlığı'na

"Karaisalı kazası halkının tarihte emsali görülmeyen fedakârlıkları zikre şayandır. Bu kaza halkının millî mücadeleye sevk edilmesi hususunda en önemli etken Müftü Hacı Mehmet Efendi, eşraftan Karahüseynzade Süleyman Bey, Menemenci Adil ve Halil Ağa'dır. Bu şahısların çaba ve gayretleriyle akıl ve hayalin kabul edemeyeceği bir tarzda, eli silah tutan çoluk çocuk, genç ve ihtiyar herkes cepheye koşmaya başladılar. Cephenin gerisinde de eski muharebe devirlerinde olduğu gibi erzak ve cephane getiren kadınlar görülüyordu."

Millî Kuvvetler Komutanı
Sinan TEKELİOĞU
8 Nisan 1920 / Karaisalı

Adana'yı işgal eden Fransızlar tarafından "Karaisalı Hükümet Konağı önünde sarığı ile asılacaktır" hükmüyle hakkında idam kararı verilen Karaisalı Müftüsü Mehmet Aldatmaz Efendi, Türk milletine şöyle sesleniyordu:

"Padişah şer kuvvetlere alet olmaktadır. Artık ona itaat caiz değildir. Dinimizi ve vatanımızı kurtarmak için kurtuluş mücadelesine atılmış olan kumandan ve mücahitlere katılarak bu kahraman insanlara itaat farzdır.

Mustafa Kemalcilerle silah ve iman birliği yapınız."

Karaisalı Müftüsü
Mehmet Efendi
1 Nisan 1920 / Karaisalı

ÖNSÖZ

Karaisalı'da doğan bir kişi, Toroslar'ın güneşiyle büyür, rüzgârından özgürlüğü öğrenir, vatan sevgisini ise yüreğine mühürler!

Tarih, milletlerin hafızasıdır. O hafızada geçmişin zaferleri, fedakârlıkları ve kahramanlıkları, geleceğe ışık tutan birer meşale gibi yanar. İşte Karaisalı, bu toprakların her karışına kanıyla, canıyla mührünü vurmuş, yiğit insanların diyarındır. Çukurova'nın bereketli topraklarında yükselen bağımsızlık ruhu, burada kök salan yiğitlik ve vatan sevgisi, asırlardır sönmeyen bir ateş gibi içimizi ısıtır.

Ben de bu yiğit memleketin bir evladı olarak, doğduğum toprakların tarihine, kültürüne ve mücadelesine duyduğum derin sevgiyle büyüdüm. Karaisalı, yalnızca benim değil, vatani için gözünü budaktan sakınmayan herkesin gururla andığı bir memlekettir. Bugün burada anlatılanlar yalnızca bir ilçenin tarihi değil, bir milletin varoluş mücadelesinin en şanlı sayfalarından biridir.

Kurtuluş Savaşı'nın en zorlu dönemlerinde, düşmanın kirletmeye çalıştığı bu topraklar yalnızca silah gücüyle değil, inanç ve azimle savunuldu.

Karaisalı halkı; yaşlısı, genci, kadını, çocuğu demeden cepheye koştu. Silahlı olan silahını, olmayan baltasını, kazmasını, hatta ellerini silah bildi. İşte bu ruh, bu yüksek vatan sevgisi, Karaisalı'yı kahramanların diyarı yapmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'nda Karaisalı'ya verdiği önem, burada tutuşturulan bağımsızlık ateşinin gücünü gösterir. İşgal kuvvetlerine karşı başlatılan direnişin ilk kıvılcımlarından biri bu topraklarda yakıldı.

Kuvâ-yı Millîye'nin kalbinin attığı yerlerden biri burasıydı. Adana'nın kurtuluşuna giden yolda Karaisalı'nın cesur evlatları, işgalcileri Toroslar'ın sert rüzgârlarında boğdu, bu toprakları onlara mezar etti.

Bu kitap yalnızca geçmişî anlatmakla kalmıyor, bizlere büyük bir sorumluluk da yüklüyor. Çünkü vatan, yalnızca bir neslin fedakârlıklarıyla değil, onu yaşatanların bilinçli çabalarıyla ayakta kalır. Şehitlerimizin emanet ettiği bu toprakları aziz hatıralarına layık olacak şekilde korumak ve gelecek nesillere aktarmak en büyük vazifemizdir.

Karaisalı, yalnızca tarihî kahramanlıklarıyla değil, bugün de vatanına ve bayrağına olan bağlılığıyla örnek bir ilçedir. Bizlere düşen, atalarımızdan aldığımız bu emaneti daha da ileriye taşımak, bağımsızlığımızı ve millî değerlerimizi her zaman yaşatmaktır.

Bu değerli eseri kaleme alarak Karaisalı'nın kahramanlık destanlarını gelecek nesillere aktaran Yusuf DELİKOCA'ya ve bu çalışmayı destekleyen Karaisalı Belediyesi'ne teşekkür ediyorum.

Karaisalı'nın şanlı tarihini anlatan bu kitabın, vatan sevgisinin ve millî şuurun pekişmesine vesile olmasını temenni ediyorum.

Bu vesileyle, vatan uğruna canlarını feda eden tüm aziz şehitlerimizi ve kahraman gazilerimizi rahmet, minnet ve şükranla anıyorum.

Ne mutlu ki bu vatanın bir evladı, Karaisalı'nın bir ferdi olarak bu onurlu tarihin bir parçasıyım.

Ali ÇARDAKCI

Orgeneral

Jandarma Genel Komutanı

VATAN KAHRAMANLARININ ANISINA

Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren Mondros Mütarekesi'nin 30 Ekim 1918 tarihinde Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında imzalanmasının hemen ardından savaşta kaybedilmemiş vatan topraklarının haksız ve hukuksuz bir şekilde işgal edilmesiyle atalarımız tarihe bir kahramanlık ve varoluş destanı olarak geçen büyük bir mücadele vermiştir.

Güzel memleketimiz Adana'nın 21 Aralık 1918 tarihinde Fransızlar ve Ermeni komiteciler tarafından işgali karşısında ilk Kuvayı Milliye birlikleri bu bölgede kendiliğinden doğmuştur. Uzun yıllardır dünyanın dört bir yanında savaşan, cepheden cepheye koşan, binlerce yiğidini toprağa veren, bir taraftan da sahipsiz, devletsiz ve ordusuz kalan, yoksul ve bitap düşen, işgalcilerin saldırı, yağma ve katliamlara maruz kalan Adanalıları, vatan ve bayrak sevgisi ayağa kaldırmıştır.

Türk Harp Tarihi belgelerinde Çukurova Kurtuluş Savaşı'nın merkezi ve karargâhı Karaisalı ilçemiz olarak geçmektedir. Bir tarafını heybetli Toros Dağları'na dayamış olan bu şirin ve güzel ilçemizin doğal ve tarihi güzellikleri yanında Milli Mücadele'nin merkezi olması da ayrı bir yiğitlik yönüdür.

Yörük- Türkmen yurdu Karaisalı'da 1 Nisan 1920'de başlayan Millî Mücadele, 5 Ocak 1922'de Adana'da ay yıldızlı al bayrağın üç yıl sonra yeniden dalgalanmasıyla sona ermiştir.

Ağıtlar, türküler, marşlar ve millî duygularla dolu hatıraların tarihi fotoğraflar ve belgelerle hazırlandığı bu eserde işgalin acı dolu günlerini ve işgale karşı Türk'ün varoluş mücadelesini okuyacaksınız.

Bu eseri yayınlayan Karaisalı Belediyesi'ni ve yazarı Yusuf Delikoca'yı kutluyorum. Başta Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşları olmak üzere tüm kahramanlarımızı rahmet ve minnetle anıyorum. Ruhları şad olsun.

Yavuz Selim KÖŞGER

Adana Valisi

İÇİNDEKİLER

Ali Çardakçı (Önsöz)	7	Toros Dağları'nda Yakılan	
Yavuz Selim Köşger (Önsöz).....	9	Çoban Ateşleri.....	56
Yiğit Bir Memleket Karaisalı.....	16	Niğde'den Karaisalı'ya	58
Kara İsa Bey.....	18	İşgalcilerin	
Osmanlı Belgelerinde Karaisalı	21	Sömürgeleştirme Politikaları.....	60
Karaisalı Tarihinin		Karaisalı'da İlk Teşkilatlanma ve	
Kısa Bir Öyküsüdür Ceceli	24	(Karaafat) Hasan Akıncı	65
Enver Paşa Karaisalı - Hacıkırın'da...	25	Hasan Akıncı Karaisalı'da	70
Kuvayımilliyeye	27	Karaisalı'da Kurulan	
1 Nisan - Kuvayımilliyeye günü.....	29	Gizli Teşkilat	73
Çukurova'nın İşgali ve		Mustafa Kemal'ciler Karaisalı'da.....	77
Kuvayımilliyeye'nin İlk Adımları.....	30	Çukurova ve Toroslarda	
İşgal Günlerindeki		Kuvayımilliyeye Komutanlığı	81
Gizli Teşkilat Murtçular	32	Karaisalı'ya İlk Harekat.....	85
Karaisalı Redif Taburu ve		İlk Karargah Barakdağı.....	87
İlk Kuvayımilliyeye	35	Barakdağı Köyünden	
Sinan Paşa Marşı.....	37	Ali Acar'ın Hatırası.....	90
Mustafa Kemal Paşa'nın		Karla Kaplı Dağlardan	
Adana Savunması.....	38	Niğde'ye Dönüş	91
İlk İşgal, İlk Direniş, İlk Emir.....	42	Sinan Tekelioğlu Pozantı	
Paşam Bu Topraklarda Doğduk,		Bölgesine Hareket Ediyor	92
Bu Topraklarda		Milli Kuvvetler Kamışlı'da.....	94
Ölmesini de Biliriz.....	43	Kamışlı Müfrezesi Kuruldu	100
Adana'nın İşgali.....	47	Karsantı'ya Hareket	102
Demiryolu İstasyonlarının ve		Aladağlı İki Kahraman.....	105
Pozantı'nın İşgali	48	Karaisalı'ya Hareket	108
Karaisalı İşgal Edilmedi.....	50	Karaisalı'da Kurulan	
Mustafa Kemal Paşa		Milli Teşkilat	110
Karaisalı'yı İşaret Etti	51	Sinan Tekelioğlu'na	
Mustafa Kemal Paşa'nın Karaisalı'ya		Paşalık Unvanı Verilmesi.....	114
Verdiği Önem ve Bölgeye Gelişi	52	Ulukışla-Pozantı Yolunun	
		İşgalden Kurtuluşu	115
		Çamalan'ın Zaptı	119

Kadirhanı'nın Zaptı ve Şıhlı Köyünden Şehit Abdurrahman.....	120	Adana'nın Gözü Pek Yiğidi Şehit Duran	197
Kelebek - Durak ve Bucak İstasyonlarının Zaptı	123	Pozantı Kongresi ve Sonuçları.....	199
Hacıkirı'nın Zaptı.....	128	Karaisalı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Pozantı'ya Taşındı	207
Kuşçuların Zaptı.....	133	Fransızların Kurttepe Saldınları	209
Milli Kuvvetlerin Kurulması Sonrası Karaisalı'ya Saldırıları	135	Pozantı Vilayeti Yeniden Teşkilatlanıyor.....	216
Belemedik'in Zaptı	136	Fransızların Adana'dan Kurttepe'ye Taarruzları	217
Birinci Kavaklıhan Muharebesi	142	Sinan Tekelioğlu'nun Karargahları	219
Kasım Hoca Pozantı Cephesi'nde.....	149	Sinan Tekelioğlu'nun Görevden Alınması ve Göreve Geri İade Edilmesi	224
Gökbez Zaferi	151	Fransızların Karaisalı'yı İşgal Etme Çabaları ve Fadıl Savaşı.....	226
Çöğbeli Taarruzu.....	157	Fadıl Zaferi Sonrası Mücadale ve 1921 Yılı Olayları.....	232
Kasım Hoca Şehit Oldu	159	Akıncılar Alayı.....	236
Pozantı'nın Muhasara Edilmesi	162	Ankara Antlaşması ve Adana'nın Teslim Alınışı	238
Aflak Savaşı	165	1 Nisan 1920'den 5 Ocak 1922'ye.....	240
İkinci Kavaklıhan Zaferi.....	167	Milli Mücadelede Karaisalı Cephesi'nde İz Bırakan Kahramanlar	244
Pozantı'nın Kurtuluşu ve Karboğazı Zaferi	170	Çanakkale'de Şehit Düşen Karaisalılar	474
Varda Köprüsü'nün Kurtuluş Hikayesi ve Bolahatlı Emin Ağa.....	178	Kaynakça.....	482
Kuvayımilliye'nin Zaferi Sonrası Fransızların Ateşkes Çağrısı	180		
Ateşkes Günlerinde Fransız ve Ermeni Katliamları.....	183		
Fransızlar Karaisalı'yı İşgal Etmek İçin Harekete Geçiyor	185		
Kaç Kaç Günlerinde Karaisalı'da Misafir Edilen Adanalılar.....	191		
Şehit Hasan Kızı Elife Şafak ve Kaç Kaç Günlerinde Karaisalı	195		

KAYNAKÇA

ARAŞTIRMA YAPILAN ARŞİVLER

"T.C. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı- (BOA) Adana'nın İşgali ve İşgal İle Birlikte Yaşanan Olayların Yazıldığı Belgeler

- BOA. HR. SYS. 2555-2/33-36
- BOA. BEO. 340957
- BOA. HR. SYS. 2555-2/39-45
- BOA. HR. SYS. 2544-17/10-12, 13, 15
- BOA. HR. SYS. 2555-2/71
- BOA. HR. SYS. 2555-2/56
- BOA. HR. SYS. 2555-2/83
- BOA. HR. SYS. 2555-2/50
- BOA. HR. SYS. 2555-2/69-70
- BOA. HR. SYS. 2555-2/66
- BOA. HR. SYS. 2555-3/5
- BOA. HR. SYS. 2555-3/57, 59
- BOA. HR. SYS. 2555-3/55, 56
- BOA. HR. SYS. 2555-4/12, 15
- BOA. HR. SYS. 2555-4/79-82
- BOA. HR. SYS. 2555-4/169
- BOA. HR. SYS. 2555-4/62, 63
- BOA. HR. SYS. 2556-2/53, 2544-15/15, 2556-2/45
- BOA. HR. SYS. 2556-3/73-74
- BOA. HR. SYS. 2555-4/79-82
- BOA. HR. SYS. 2555-4/54-55
- BOA. HR. SYS. 2878/9
- BOA. HR. SYS. 2878/9

" Türkiye Kuvayımillie M¼chahitler Derneđi

Genel Merkezi Arşivi (ADANA)

- 1951- 1956 Yılları Arasında Tutulan Arşiv Kayıtları ve Adana'nın Kurtuluşu'na ve İstiklal Savaşı'na Katılan Millî Kahramanların Anılarının Yazılmış Olduğu Defterler
- Kuvayımillie Dergisi Muhtelif Sayıları. (1951- 2005) ADANA

" Mersin Halk Kütüphanesi Arşivi

- Kuvayımillie Dergisi Arşivi(1951- 1975)
- Yeni Mersin Gazetesi Arşivi
- İçel Halkevi Dergisi Arşivi

"Çukurova Üniversitesi Kütüphanesi Arşivi

- Yeni Adana Gazetesi Arşivi(1940- 1977)
Ahmet Remzi Yüreğir'in Kurtuluş Anıları

"Adana Atatürk Müzesi Arşivi

- Yeni Adana ve Türk Sözü Gazeteleri Arşivleri

" Adana Alparslan Türkeş Kütüphanesi Arşivi

- Millî Kuvvetler Komutanı Sinan Tekelioğlu'nun Terekesi'nden Çıkan El Yazması Hatıraları

" Besim Albayođlu'nun Hatıraları (Volkan UYSAL'ın Özel Arşivi)

" Genel Kurmay Başkanlığı ATASE Daire Başkanlığı Arşivi

- Kuvayımillie Komutanı Tekelioğlu Sinan Bey'in Günlükleri,
Ankara, 2012.

" Millî Kütüphane Arşivi

- Sinan Tekelioğlu, "Adana Cephesi Hatıratımdan",
Dirlik Gazetesi, Adana, 1965 Yılı, 561- 659 Sayıları

BASILI ESERLER

ATATÜRK, Nutuk (1919-1927), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2005.

ARIKOĞLU, Damar; Hatıralarım, İstanbul, (1961).

ASLAN, Kadir; Millî Mücadelede Dört Yol, Dört Yol Belediyesi Yayınları, Hatay, 1991.

AKINCI, Hasan; Millî Mücadelede Çukurova Kurtuluş Hatıraları, Kuvayımillie, Nisan 1965- 1966.

ALACA, Eray; Adana Erkek Lisesi'ni Kuruluşu ve Gelişim Yılları, Mersin, 2000.

ASAF, Mehmet; 1909 Adana Olayları ve Anıları, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1982.

ARIK, Remzi Oğuz; Adana Ticaret Rehberi, 1924.

AYHAN, Yusuf; Mustafa Kemal'in Pozantı Kongresi ve Adana'nın Kurtuluşu, Adana : İpek Matbaası, 1963.

AYHAN, Yusuf; Çukurova Albümü, Adana : Kemal Matbaası, 1973.

ATILGAN, Halil; İsmail Ferahim Şalvuz- Kurtuluş Savaşı'nda Kahraman Çukurovalılar(Adana, Tarsus, Mersinliler), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.

BARIŞTA, Örcün; Sinan Tekelioğlu'nun Anıları, Kuvayımillie Dergisi, sayı:32 s. 60. Adana, 2000.

ZİYAL, Cemal (EFE); İstiklal Savaşında Adanalıların Kahramanlık Destanları, Burhaneddin Basımevi, İstanbul, 1937.

BAYINDIR, Seda; 1909 Adana Ermeni İsyanı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1997.

BIYIKOĞLU, Tevfik; Türk İstiklal Harbi I. Mondros Mütarekesi Ve Tatbikat, Ankara, 1962.

BİLDİRİCİ, Yusuf; Adana'da Ermenilerin Yaptığı Katliamlar Ve Fransız Ermeni İlişkisi, Ankara: Köksav Yayınları, 1999.

COŞKUN, Tevfik; Millî Mücadelede Kadirli Hatıraları, Kadirli, 1965.

ÇAMURDAN, Ahmet Cevdet; 50. Yılında Kozan'ı Tanıyalım, Kozan, 1973.

ÇAMURDAN, Ahmet Cevdet; Kurtuluş Savaşında Doğu Kilikya Olayları, Adana, 1969.

CEBESOY, Ali Fuat; Millî Mücadele Hatıraları, İstanbul, 1953.

- ÇELİK, Kemal;** Millî Mücadelede Adana Ve Havalisi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.
- COŞKUN, Tevfik;** Kadirli Millî Mücadelesi ve Hatıralarım, Kadirli Basımevi, Kadirli, 1965.
- ÇİFTÇİ, Ali;** Millî Mücadelede Mersinliler ve Havalisi, Mersin, 2002.
- DALKIR, Recep;** Millî Mücadelede Çukurova Yiğitlik Günleri, Adana, 1963.
- DELİKOCA, Yusuf;** Çukurova Kahramanları, Ekrem Matbaası, Adana, 2004.
- DELİKOCA, Yusuf;** Yüzyılın Buluşma Noktası Kuvayımillie, Ekrem Matbaası, Adana, 2006.
- DELİKOCA, Yusuf;** Aladağ Tarihi, Aladağ Kaymakamlığı Yayınları, Adana, 2008.
- DELİKOCA, Yusuf;** Pozantı'nın Kurtuluşu ve Şehit Kasım Hoca, Pozantı Belediyesi Yayınları, Adana, 2011.
- ENER, Kasım;** Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi, San Matbaası, Ankara, 1970.
- ENER, Kasım;** Tarih Boyunca Adana Ovasına Bir Bakış, İstanbul, 1964. Kurtuluş Savaşında İçel; Türkiye Kuvayımillie Mücahit Ve Gazileri Der. Yayınları, Mersin, 1973.
- HATİPOĞLU, Süleyman;** Filistin Cephesi'nden Adana'ya Mustafa Kemal Paşa, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2009.
- İPEK, İsmet;** Pozantı'nın Kurtuluşu, Kuvayımillie, sayı:21, Adana, 2000.
- İRTEM, Süleyman Kani;** Ermeni Meselesi'nin İç Yüzü, Temel Yayınları, İstanbul, 2004.
- İŞİSAĞ, Ahmet Nadir;** Varda Köprüsü ve Nicholas Mavrogordato Efendi, Akademisyen Yayınevi, 2018, Adana.
- KURT, Yılmaz,** Çukurova Tarihinin Kaynakları I, 1525 Tarihli Adana Sancağı Mufassal Tahrir Defteri, Türk Tarik Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.
- ONAR, Mustafa;** Kuruluşundan Kurtuluşuna Bağlantıları İle Saimbeyli, Adana Valiliği- Altınkoza Yayınları, Adana. 2009.
- ÖZDEMİR, Mehmet;** Millî Mücadele'de Develi, İstanbul, 1973.
- ÖZOĞUZ, Esat;** Adana'nın Kurtuluş Mücadelesi Hatıraları, İstanbul, 1964.

SARAL, Hulki- SARAL, Tosun; Vatan Nasıl Kurtuldu?, Ankara, 1970.

SARIHAN, Zeki; Kurtuluş Savaşı Günlüğü; Öğretmen Dünyası Yayınları, Ankara, 1982.

SAYMAN, Fatma; Engin SALGUT, Niyazi UZ, Muhammet CULFA, Gazi GÖREZ, Yunus TURAN, Anılarla Millî Mücadelede Ceyhan; Ceyhan Belediyesi Yayınları, Adana, 1986.

Lütfi Oğuzcan, Bu Millet Ölmez, Kültür Matbaası, Mersin 1966

ŞALVUZ, İsmail; Kurtuluş Savaşı'nda Kahraman Çukurovalılar, Aydınlık Basımevi, İstanbul 1938.

TOROS, Taha; Kurtuluş Savaşında Çukurova, Türk T. K. Basımevi, Ankara, 1986.

ÜSTÜN, Faik; Adana'nın İşgali ve Millî Mücadele, Dizerkonca Mat., İstanbul, 1955.

TUFAN, Osman; Kilikya Doğu Bölgesinde Millî Hareketler ve Kozan Sancağı İle Mülhakatının Kurtuluş Hatıraları, Bahar Matbaası, İstanbul, 1964.

YAYCIOĞLU, Nejat; Osman Tufan Paşa, Çukurova'da Kuvayımilliye Dönemi, Efsane Kumandanı, Ekrem Matbaası, Adana, 2012.

YURTSEVER, Cezmi; Kozanlı Millî Mücahit Halil Topaloğlu'nun Hatıraları, Ekrem Matbaası, Adana, 2002.

YURTSEVER, Cezmi; Kamovorlar, Çukurovalı Yayınları. Adana, 2003.

YURTSEVER, Cezmi; Çukurova Tarihi, Çukurovalı Yayınları, Adana, 2003.

YURTSEVER, Cezmi; Toroslarda Görüşürüz, Ekrem Matbaası, Adana, 2018.

YÜKSEL, Murat; Çukurova'da Türk İslam Eserleri Ve Kitabeler, Adana Valiliği Yayınları, 1990.

YÜREĞİR, Ahmet Remzi; (1927- 1954) Millî Mücadele Hatıraları, Yeni Adana Gazetesi Arşivi, Adana.